

FAKKELDRAGERS.

Hendrik van Veldeke.

In de middennederlandsche letteren hebben de Vlamingen van meer talent blijk gegeven dan de Hollanders. De zuidelijke gewesten waren leenen van Frankrijk en dus onder Franschen invloed, en reeds vroeg had in dit land der *trouvères* en *troubadours* (rondreizende vertellers en zangers) de poëzie een vrij hooge vlucht genomen. De noordelijke gewesten hebben zich, — wij zagen dit bij onze twee vorige fakkeldragers — genoegzaam staatkundig, maatschappelijk en stoffelijk ontwikkeld om bij het begin der dertiende eeuw belang te stellen in het letterkundige leven, dat reeds vroeger in Limburg, Vlaanderen en Brabant begon.

Omstreeks 1140 waren in de boekerij van het klooster te Egmond minstens 270 handschriften aanwezig; abt Stephanus, die in 1057 hoofd dezer abdij werd, had vele boeken laten afschrijven, die hij aan het klooster ten geschenke gaf en waarmede hij den grondslag legde der beroemde bibliotheek. Meerendeels waren dit kostbare, classieke handschriften van verhalen, betreffende Karel den Groote of Alexander den Groote, verhalen, die men *Gesta* noemde of romans, en waarin veel van hetgeen vóór of na het leven dier helden gebeurd was, met hun daden in verband werd gebracht zonder inachtneming van tijd of plaats.

Zowel de monniken in de kloosters als de slotheeren en slotvrouwen op hun burchten, hoorden deze verhalen gretig aan, als een kloosterbroeder ze las of een rondreizende zanger ze voordroeg; de preeken op den kansel werden zelfs met aanhalingen eruit gespekt. Hoewel de lees- en schrijfkunst nog geen algemeen eigendom waren, konden jonge lieden van beide seksen reeds een opvoeding ontvangen, en voor hen, die zich verder door studie wilden ontwikkelen, was het klooster een toevluchtsoord.

Achter de eiken deuren, met koperen spijkerknoppen, die traag en knarsend zich openen om den rondreizenden zanger nachtverblijf te verleen, heerschte de stilte van het Scriptorium. Dáár stonden rondom tegen de naakte muren houten lessenaars, opgehoopt met kostbare manuscripten. Hoe verschillend van kleur en glans was het haar op de hoofden, die zich daarover bogen. De vlasblonde krulop van den koorknapp, de jonge kloosterling met zijn zwarten haarkring en de grijsaard-monnik met den zilveren lok, — allen zijn ingespannen bezig. Nu en dan komt een novice (nieuweling), die nog niet aan het werk gewoon is, om raad vragen aan een scherpoogigen, gerimpelden broeder over den vorm van een letter of de kleur van een versiersel. Schrijfbenoedigheden, die wij gerust ontberen kunnen, zien we er. Behalve de vederpennen en gekleurde inktsoorten, staan er fleschjes met goud- en zilververf, rietjes, verfpotjes met schitterende kleuren, want de monnik-kopist is eerder kunstenaar dan overschrijver. Wie de voortbrengselen van zoo'n stille schrijfcel bewonderd heeft in een of ander museum, weet, dat ze ongeëvenaard zijn gebleven door de penseelen van onzen tijd. Voor het overschrijven van een Evangelie nam de geschoolde monnik het kostbare velijn. Ziet hem daar zitten in zijn houten stoel met rechte leuning, verzonken in het gebed, dat hij toch waardig moge bevonden worden dit werk te volbrengen ter eere van Hem, wiens woorden en daden hij gaat schrijven, of God er hem voor wil bewaren, dat hij geen tittel noch jota weglaat, opdat op den grooten oordeelsdag ook niet van hem weggenomen worde zijn erfenis, die in de hemelen voor Gods kinderen bewaard wordt. Dan staart hij uit het kloostervenster op de binnenplaats en ziet der zwaluwen jongske zitten op het kunstig nest onder een kruisboogvenster. Wacht, dat zwaluwenkopje met het gestrekte halsje zal hij teekenen in die zwerige beginletter. Wat is dat groen daarbuiten mooi en dat

blauw des hemels! Kon hij daarmede zijn letter maar kleuren! Terwijl de rechterhand de stift voert, houdt de andere een puntig mes, waarmede hij snel elken dikken of verkeerden haal kan uitkrabben. Als het boek af is, — en dat is het eerst na jaren — wordt er de titel in *roode* letters opgeschilderd (vandaar het woord *rubriek*) en aan het eind der laatste bladzijde de naam van den kopiist. Zelden bestond er meer dan één exemplaar van een boek in dien tijd; van sommige, die zeer in den smaak vielen, hoogstens tien, van de *Evangelien* echter meer.

Aan vele van deze handschriften is een ongelukkig lot beschoren geweest; onder den invloed der Renaissance, de geestesstrooming, die aan de Hervorming voorafging, en minachtend op de middeleeuwsche riddersverhalen nederzag, werd hun perkament bij het binden der folianten, die de drukpers leverde, gebruikt, of voor het innaaien van losse bescheiden. Uit deze vernieling zijn wel eenige grootere en kleinere fragmenten gered, en hieraan danken we het, dat we door een Limburgsch dichter het letterkundig leven van dien tijd kennen.

Van Hendrik van Veldeke's persoon en leven zijn enkele bijzonderheden bekend. Te Stuttgart, in de koninklijke bibliotheek is een handschrift met een afbeelding versierd, waarop een fraai, gekleurd portret. Hij heeft een breed Vlaamsch gezicht met groote, zachte, peinzende oogen en rossig haar; hij is daar een jongeling en draagt een rijk, rood gewaad; op den rug hangt een blauw gevoerde kap, en de korte, wijde mouwen eindigen in nauw toegeknoopte manchetten. Een rol papier, zwendend tusschen bloemen en vogels, geeft zinnebeeldig aan, dat hij natuurdichter is, achter hem staat een ooeivaar en op zijn schouder zit een eekhoortje aandachtig te luisteren. Boven hem hangen zijn helm en wapenschild, en het geheele tafereel geeft kenschetsend aan, dat hij niet alleen liederen van liefde gezongen heeft, maar ook een dichter van heldenzangen was.

Hij is geboren te Veldeke, een dorp bij Maastricht, een heerlijkheid met een kasteel, beide lang verdwenen. Veldveldeke is dezelfde woordvorming als kind- kindeke; de Velkermolen draait nog in die streek.

Veldeke leerde Latijn en Fransch, en, al behoorde hij tot een adellijk geslacht, het leven van rondreizend zanger en minstrel trok hem aan. Dat zijn rang algemeen erkend werd, blijkt uit den titel van „Here,” dien men hem gaf. Zichzelf noemt hij meester Hendrik, en op de eene of andere wijze staat hij in betrekking tot het Sint-Servatiusklooster te Maastricht. Hij is een vroom Christen, hoffelijk, met goede manieren, bezielde met geestdrift voor het verhevene en met de idealen der liefde. Op de bede „sijnre lieve Vrouwe, die edele Agnes, gravinne van Loon,” wier onderdaan hij is, vertaalt hij het leven van den Schutsheligen van Maastricht uit het Latijn in het Nederlandsch dier dagen. Zoo ontstond het oudste der ons bekende heiligenlevens in onze letteren. Het leven van den patroon hunner stad moest natuurlijk de Maastrichtenaars boeien, te meer, daar het heilige gebeente van dezen bisschop in „eene prachtige geciseleerde kasse” werd bewaard, en de inwoners geloofden, dat deze reliquieën de stad in allen nood zouden bijstaan.

Van de door Veldeke verhaalde legenden is de heugenis nog heden niet geheel verloren; door een boeiende voorstelling, en hier en daar een fijngevoelde versregel wordt gestaafd, dat er een dichter aan 't woord is.

Een uitweiding over Quedlinburg, de kerk te Goslar en het Hartzgebergte doet gissen, dat Veldeke omstreeks 1171 de Gravin van Loon, zijn beschermvrouwe, die de eenige dochter van Gerard van Rineck bij Wurzburg was, op reis naar Duitschland vergezelde. Daar de graven van Rineck tevens burggraven van Mainz waren, moet hij herhaaldelijk op Duitschen bodem vertoefd hebben.

De hoogste klassen der samenleving verleenden aan de letterkunde voor het volk zekere bescherming; wat wij daaromtrent lezen, zweemt naar hetgeen nog heden zich somtijds voordoet; in de middeleeuwen echter, toen de nationale letteren nog geen zelfstandig bestaan konden leiden, betekende een opdracht tegelijk een verzoekschrift

om onderstand en was het aannemen van de opdracht van 's Vorsten zijde nog geen waarborg van persoonlijke belangstelling.

Om het bijgeloof, dat er uit spreekt, om de onoordeelkundige waarneming, om de geringe hoeveelheid algemeene kennis komen wij in opstand tegen den middeleeuwschen smaak, maar soms overtreft die den onzen. De legende der Christelijke heiligen is uit ons geheugen verdwenen; zelfs hun namen kennen wij niet meer. „Er is slechts een Naam, door welken wij kunnen zalig worden;” het licht, door Luther op den kandelaar geplaatst, heeft geschenen, en niet tevergeefs, maar in de middeleeuwen niet aldus. Bovendien wordt de oudtestamentische geschiedenis vermengd met die van het Nieuwe Testament; de bijbelsche met de algemeene; Karel de Groote en Koning David, Rachel de zuster van Lea, en Maria, de zuster van Martha, op één lijn gesteld in gezelschap van een gravin Agnes. Deze voortdurende heiligverklaring was schering en inslag der toenmalige wereldlectuur. Ook kennen wij ternaauwernod de namen van Latijnsche Christendichters, voor wie de middeleeuwen groote bewondering koesterden. Zéér populair was ook de Romeinsche dichter Virgilius in dien tijd; versregels van hem, in den blinde door een naald aangewezen, werden als Godspraak beschouwd. Virgilius leefde 10 jaar vóór Christus; één passage in zijn gedichten is in vroeger en later tijd aangezien voor een voorspelling van de komst van den Heiland, waarmede waarschijnlijk de grenzenloze vereering, die men voor hem koesterde, in verband stond. Zijn Eneïde, een verhaal van de geschiedenis van Rome, werd vertaald en naar middeleeuwschen trant bijgewerkt met avonturen, gevechten en heldendaden, verschillende liefdesgeschiedenissen en beschrijvingen van maaltijden, kostuums en gebouwen. Hendrik van Veldeke begreep, welk een partij hij van zulk een verhaal zou kunnen trekken en welk een roem hij daarmede zou kunnen behalen bij den adel van zijn geboortestreek Limburg, Loon en Kleef. De edelen uit Vlaanderen, Brabant of Limburg, ook van den Benederijn, golden voor de volmaaktste en beschaafde. Het aanwenden van Dietsche en Vlaamsche uitdrukkingen gold tot in Oostenrijk toe voor een bewijs van beschaving en ritterlijkheid.

De Eneïde is het verhaal van de lotgevallen van Aeneas, die met de zijnen uit het brandende Troje vlucht en te Carthago landt, waar koningin Dido hem lief krijgt; maar van de goden ontvangt Aeneas het bevel de reis voort te zetten. In Italië geland, wint hij door geschenken de gunst van de vorstendochter Lavinia. Daar deze reeds verloofd was met Turnus, volgt nu eerst een reeks van gevechten; een tweegevecht tusschen de medeminnaars, waarin Turnus gedood wordt, maakt er een eind aan. De bruiloftsfeesten zijn ongemeen prachtig.

Toen er 10930 versregels voltooid waren van het handschrift, gaf hij het te lezen aan de goede, vriendelijke gravin Van Kleef: deze ging trouwen met den landgraaf van Thüringen en vertrouwde het toe aan een harer hofdames. Aan deze werd het ontstolen door den graaf van Schwarzburg, den broeder van den bruidegom, die het naar Thüringen zond. Volle negen jaar ziet de diep gekrenkte dichter zijn handschrift niet terug, tot hij eindelijk kwam bij paltsgraaf Herman van Neuenberg, een beroemd vriend en beschermer van het lied. Deze gaf hem het handschrift terug en beval hem het af te maken, want de taal leek den paltsgraaf goed en het gedicht meesterlijk. Hoewel hij er in 't geheel geen zin in had, deed Hendrik het op 's vorsten verzoek. Bij paltsgraaf Herman bleef hij lang op bezoek en nog vóórdat zijn Eneïde klaar was, woonde hij een feest bij, dat Frederik Barbarossa in 1184 te Mainz aanrichtte voor zijn twee zoons Hendrik en Frederik, die den ridderslag zouden ontvangen. De geschiedschrijvers kunnen geen woorden vinden om dit grootsche driedaagsche feest schitterend genoeg voor te stellen; in het groote keizerrijk werd het alom rechtbaar. Alle wereldsche pracht, bestaande in overvloed van spijzen, afwisseling van kleedij, versiersel der paarden,

spelen en genoegens van allerlei aard, was daar aanwezig. De stad kon het aantal gasten niet herbergen. Een tweede stad van houten tenten zag men op het vrije veld daarbuiten. Vreemde vorsten, ridders en zangers waren toegestroomd. Onze fakkeldrager ontving daarvan een machtigen indruk, en de bruiloftsfeesten aan het slot van zijn verhaal zijn er een naklank van.

Bij de omwerking van zijn gedicht schuift hij al het heidensche op den achtergrond, om er een Christelijk element in te brengen. Wel poogt hij zooveel doenlijk de pracht van het ridderlijk leven, de schitterende wapenrustingen, de rossen en hun veelkleurige dekkleden, de paleizen en kasteelen, de fraaie meubels, de volksfeesten, de bonte optochten, en alles wat het leven van den adel destijds glans en glorie schonk, te schilderen. Dido draagt een vorstelijk gewaad, zooals de jonkvrouwen uit het laatst der 12de eeuw het hebben. Het onderkleed is wit met gouddraad doorstikt, het bovenkleed van wit hermelijn met nauwe mouwen, de mantel heldergroen, terwijl edelgesteenten en goud niet zijn gespaard.

Vreemd is het, dat dit werk, in het Maastrichts dialect geschreven, in Duitschland met buitengewone geestdrift werd ontvangen, terwijl het in de Nederlanden bijna onbekend bleef. Veldeke voltooide het in Thüringen en blijft voortaan in den kring der Thüringsche vorsten. In zijn tweede vaderland heeft hij zich den dichternaam verworven, die hem ten onzent had kunnen ten deel vallen, indien onze Hollandsche graven en bisschoppen wat minder strijdustig en heerszuchtig waren geweest.

Op vergevorderden leeftijd schreef Meester Hendrik nog een dertigtal liederen, waaruit zijn blijmoedige Limburgsche aard en zijn warm hart voor de schoonheid der natuur spreekt.

Daar hij in een nieuwe en betere versmaat schreef, werd hij als het hoofd eener nieuwe dichterlijke school beschouwd. Alle bekende dichters uit den bloeitijd der Middelhoogduitsche poëzie brengen hulde aan Veldeke door zijn voorbeeld te volgen; schoon hij dus voor onze eigen letteren als verloren schijnt, mogen wij er roem op dragen, dat de eerste stoot tot ontwikkeling der bloeiende Duitsche poëzie door een Nederlandsch dichter gegeven is, zooals het heet in het Middelhoogduitsche rijmpje:

„Von Veldeke, der wise man,
„Der rechte rime alerst began.”

A. M.

Telegrafeeren zonder electriciteit.

De telegrafie is nog slechts zestig jaren oud, en is dus nog zeer nieuw; zij behoort tot het allerlaatste tijdperk der wereldgeschiedenis, het merkwaardige overgangstijdperk, waarin wij leven, en waarin zoovele nieuwe uitvindingen aan het dagelijksch leven een geheel ander voorkomen geven. We moeten echter niet meenen, dat in vroeger tijden de menschen niet de kunst hebben verstaan, elkander berichten te zenden in korten tijd en op grooten afstand. Ze gebruikten daarvoor echter geen electriciteit, maar klank en licht.

Toen in 1807 het kruitschip te Leiden sprong, voelde men in Den Haag den schok, en koning Lodewijk vertrok dadelijk, om te helpen; de telegrafie zonder electriciteit had hem de plaats en den aard der ramp bekend gemaakt. Toen in Augustus 1830 de Belgen te Brussel opstand maakten tegen het gezag des konings, was het bericht binnen enkele uren in Den Haag. En op dezelfde wijze geschiedde het reeds bij de oude Grieken en Romeinen en Egyptenaren honderden en duizenden jaren vóór onze jaartelling. Men gebruikte toen lichtsignalen, gegeven van toren tot toren in den nacht, of signalen met planken overdag. Er was natuurlijk een afspraak noodig, maar die hebben we ook tegenwoordig met den electricischen